

Bogumiła Burda

JAN IGNACY FELBIGER – OSIEMNASTOWIECZNY ORGANIZATOR SZKOLNICTWA NA ŚLĄSKU I W AUSTRII

Postać Jana Ignacego Felbigera, opata zakonu augustianów w Żaganiu na Śląsku, a także osiemnastowiecznego organizatora szkolnictwa elementarnego na Śląsku i w Austrii, doczekała się opracowań niemieckich i austriackich, pochodzących z końca wieku XIX i z lat nam współczesnych. Prace te to F. Volkmera *J. I. Felbiger und seine Schulreform*¹ i A. M. Koslera *Die preussische Volksschulpolitik im Oberschlesien 1740-1848*², a także praca U. Krömera *J. I. Felbiger. Leben und Werk*³ i J. Stanzela *Die Schulaufsicht im Reformwerk des J. I. Felbiger*⁴. Z opracowań polskich wymienić można prace: H. J. Duniczówny *Pedagogika Komisji Edukacji Narodowej i jej współpracowników a pedagogika niemiecka XVIII w.*⁵, M. Treszel *Niektóre aspekty reform oświatowych w Polsce XVIII wieku a filozofia Wolffa i pedagogika Felbigera*⁶ i B. Burdy *Związki edukacyjne Śląska z innymi ziemiami polskimi w okresie Oświecenia*⁷.

Jan Ignacy Felbiger (1724-1788), rodem z Głogowa, od 1758 r. był opatem zakonu augustianów w Żaganiu. Swoją działalność reformatorską i pedagogiczną rozpoczął od zreformowania szkół elementarnych, które podlegały klasztorowi. Poziom nauczania w tych szkołach był bardzo niski. Wielu rodziców posyłało swe dzieci do szkół protestanckich, które zostały zreformowane w monarchii pruskiej w 1763 r. Szkolnictwo katolickie wymagało gruntownych zmian. Felbiger w celu zapoznania się z nowymi metodami nauczania wybrał się w 1762 r. do seminarium Hekera w Berlinie, w którym przebywał wraz z Józefem Sucherem, również z zakonu augustianów żagańskich. Potem wysłał tam swoich uczniów, aby dokładnie zapoznali się z metodami nauczania w Szkole Realnej. Za namową Hekera minister pruski

¹ F. J. Volkmer, *J. Felbiger und seine Schulreform. Ein Beitrag zur Geschichte der Pädagogik des 18. Jahrhunderts*, Habelschwerdt 1898.

² A. M. Kosler, *Die preussische Volksschulpolitik im Oberschlesien 1740-1848*, Breslau 1929, s. 1-29.

³ U. Krömer, *J. I. Felbiger. Leben und Werk*, Wien 1966.

⁴ J. Stanzel, *Die Schulaufsicht im Reformwerk des J. I. Felbiger (1724-1788). Schule, Kirche und Staat in Recht und Praxis des aufgeklärten Absolutismus*, Paderborn 1974.

⁵ H. J. Duniczówna, *Pedagogika Komisji Edukacji Narodowej i jej współpracowników a pedagogika niemiecka XVIII w.*, Lwów 1939, s. 45-52.

⁶ M. Treszel, *Niektóre aspekty reform oświatowych w Polsce w XVIII w. a filozofia Wolffa i pedagogika Felbigera*, [w:] *Echa KEN na Śląsku*, pod red. T. Musioła, Opole 1974, s. 72-106.

⁷ B. Burda, *Związki edukacyjne Śląska z ziemiami polskimi w okresie Oświecenia*, Zielona Góra 1992, s. 50-53, 69-80.

E. W. Schlabrendorff skontaktował się z Felbigerem w 1764 r. Z jego polecenia Felbiger przygotował ustawę szkolną dla katolików przebywających na Śląsku i w hrabstwie Kłodzko. Opierała się ona na rozporządzeniach odnoszących się do szkół podległych zakonowi w Żaganii. Felbiger wydał ją w 1763 r. Nowa ustawa pod nazwą *Königlich – preussisches General Land - Schul – Reglement für die Römisch–catholischen in Städten und Dörfern des souverainen Herzogthums Schlesien und der Grafschaft Glatz* została wydana 3 listopada 1765 r.⁸ W odróżnieniu od ewangelickiego generalnego regulaminu szkolnego z 1763 r. była ona ściśle dostosowana do stosunków społecznych panujących wówczas na Śląsku.

Będąc w Berlinie zapoznał się Felbiger z nowoczesnymi metodami nauczania proponowanymi przez Jana Fryderyka Hähna (1710-1789), który w latach 1753-1759 był nauczycielem w Szkole Realnej w Berlinie. Zaproponował on nauczanie opierające się na ruchomej tablicy i tabelach pomocniczych. Felbiger zapoznał się z tymi pomocami i opracował swoje, wydając je w 1765 r. w Żaganii⁹. Wskazywał on, że celem nauczania i wychowania w szkole jest kształcenie dzieci na pożytecznych obywateli i prawowiernych chrześcijan, mających osiągnąć szczęście doczesne i wieczne. Nawijając do teorii Franciszka Bacona, w myśl których nauczyciel w procesie nauczania oddziałuje na pamięć, umysł i wolę, Felbiger w swoich wskazaniach dydaktycznych podkreślał, że należy te trzy „władze duszy” kształcić jednocześnie. W związku z tym zalecał w praktyce stosować pięć nowych środków w metodzie nauczania elementarnego, którą na Śląsku, a także później w Polsce i Austrii nazywano „metodą sagańską” (żagańską)¹⁰. Na Śląsku obowiązywała ona od 1765 r., czyli od daty wydania Ustawy szkolnej. Główna cecha metody Felbigera polegała na tym, że nauczyciel pracując z dzieckiem nad poznawaniem liter i wyrazów oraz rachunków zaczynał od rzeczy łatwych, przechodząc do trudnych.

Pierwszą metodą była metoda głoskowa w początkowym czytaniu (*Die Buchstabenmethode*). Polegała ona na tym, że wyraz lub zdanie, którego dziecko miało się nauczyć, wypisywało się na tablicy w całości lub tylko początkowymi głoskami (literami), nauczyciel natomiast wskazując na te początkowe głoski powtarzał tak długo głoski i wyrazy, aż dziecko z pamięci mogło je powtórzyć oraz jednocześnie zapamiętać wyraz i głoskę.

Metodą Felbigera dziecko miało się uczyć czytać i pisać jednocześnie, a nie przez sylabizowanie z książki. Uczyć się powinno na słowach napisanych na tablicy. Słowa te, dobierane przez nauczyciela z najbliższego otoczenia ucznia, winny być łatwe i proste, by móc je zrozumieć, a następnie łączyć w całość i tworzyć zdanie. Miało to korzystnie wpływać na intelekt, a nie obciążać głównie pamięci. Uczeń powinien

⁸ [Fryderyk II], *Królewsko-Pruska Generalna Szkolna Ustawa dla rzymskich katolików w miastach i na wsi samowładnego Księstwa Śląska i Hrabstwa Glaczu, Poczdam 3 November 1765*, Breslau 1765, bey W. G. Korn (wydana w języku polskim).

⁹ *Tabellen von Erkenntniss Buchstaben des deutschen Alphabeths von den Buchstabiren, und Lesen. Erweiterung von Johann Richter, zweiten Lehrer der Saganischen-Trivialschule*, Geruckt bey J. Ch. Lauben, Sagan 1766; *Kurzgefasste Rechnen - Tabelle zum Gebrauche der Schlesienschen Schulen. Sagan im Verlag der katholischen Trivialschulen mit allergnädigten Privilegio*, Geruckt bey J. Ch. Lauben, Sagan 1765.

¹⁰ U. Krömer, *op. cit.*, s. 35-42, 74-94; F. Volkmer, *op. cit.*, s. 20.

mieć odpowiedni podręcznik. Taki podręcznik opracował Felbiger i wydał w 1765 r. Nosił on tytuł: *Nowo zebrane obiecadio do sylabizowania y czytania osobliwie dla potrzeb Górnego Śląska po polsku y po niemiecku wyprawione*¹¹.

Druga metoda nauczania to wspólne nauczanie dzieci w klasie (*Zusammenunterricht der Kinder*). Polegała ona na tym, że wszystkie dzieci jednocześnie powtarzały to samo zdanie głośno, a nie pojedynczo, jak to stosowano do tej pory. Wszyscy uczniowie razem i w jednym czasie byli słuchani przez nauczyciela i w ten sposób aktywnie uczestniczyli w lekcji. Dotąd nauczyciel pracował pojedynczo z każdym uczniem. Na każdego, z którym pracował, przypadało po parę minut, a inni siedzieli beczynnie. Wspólna praca na lekcji rozwijała uwagę uczniów.

Trzecia metoda nauczania zaproponowana przez Felbigera to katechetyczna forma sprawdzania wiedzy ucznia na lekcji (*Die katechetische Lehrform*). Sprawdzian wiedzy ucznia realizowany był przez stosowanie pytań i odpowiedzi w celu przekonania się, jak dziecko przyswoiło sobie poznany materiał. Po raz pierwszy zastosowano tutaj podnoszenie ręki przez dziecko, kiedy już było przygotowane do odpowiedzi¹².

Czwartą metodą było używanie na lekcji tabel (*Gebrauch der Tabellen*)¹³. Były to schematy albo streszczające dany przedmiot nauczania, albo określone zagadnienia tego przedmiotu. Zawierały różne części, działy, poddziały, zdania zasadnicze, uboczne, dodatkowe. Tak je rozkładano, aby jednym spojrzeniem można było objąć wszystkie części za pomocą wskazujących znaków. Tablica podawała to wszystko, czego nauczyciel miał uczyć. Jednocześnie miała ułatwić uczniowi zapamiętywanie realizowanego materiału. Mankamentem jej było to, że w istocie swojej była bardzo schematyczna, ćwiczyła pamięć mechanicznie, nie gwarantując zrozumienia. Toteż w dalszej pracy pedagogicznej Felbiger, przebywając już w Austrii, zrezygnował z tej metody¹⁴. Metoda tabelaryczna w pełni była jednakże akceptowana przez władze pruskie, co było widoczne w wydawanych w monarchii pruskiej ustawach szkolnych z lat 1765 i 1801¹⁵.

Piąta metoda nauczania polegała na podziale uczniów na klasy, w zależności od stopnia zaawansowania w nauce (*Abteilungen in den Schulen*). Nauka dzieci odbywała się na trzech szczeblach. Pierwszym szczeblem była klasa najniższa, w której dzieci uczyły się alfabetu i podstawowych, najprostszych praw katechizmu. Szczebel drugi to klasa średnia, w której dzieci uczyły się czytać, także rozpoczynały naukę pisania na papierze, nie pisząc jeszcze na tablicy. Ponadto uczyły się rachować i przyswajały

¹¹ *Nowo-zebrane obiecadio do sylabizowania y czytania po polsku y po niemiecku wyprawione*, Sagan 1765.

¹² J. I. Felbiger, *Eigenschaften, Wissenschaften und Bezeigen rechtschaffener Schulleute*, Sagan 1768, paragraf 3, s. 41, paragraf 6, s. 50.

¹³ *Kurzgefasste Rechnen - Tabellen...*, s. 1-3; J. I. Felbiger, *Eigenschaften, Wissenschaften...*, paragraf 4, s. 58.

¹⁴ U. Krömer, *op. cit.*, s. 42-54.

¹⁵ [Fryderyk Wilhelm III], *Schul-Reglement fuer die niedern katholischen Schulen in den Staedten und auf dem platten Lande von Schlesien und der Grafschaft Glatz. De dato Pocardam den 18 May 1801*, gedruckt bey W. G. Korn, Breslau 1801.

sobie katechizmowe prawdy wiary. Szczebel najwyższy to klasa trzecia, w której kończyło się naukę czytania, ćwiczone pisanie dużymi literami oraz przyswajano rachunki. Nauczyciel nauczał o sakramentach świętych oraz śpiewu, uczniowie bowiem służyli w kościele do mszy św. Ucząc czytać nauczyciel stosował metodę sylabizowania. Ponadto łączył naukę czytania z pisaniem i dopiero wtedy przechodził do rachunków.

Tak opracowany system nauczania elementarnego był bardzo wąski i uczył tylko podstaw z zakresu czytania i pisania. W szkole wiejskiej do realizacji takiego programu wystarczał jeden nauczyciel. W szkole miejskiej mogło być dwóch lub trzech nauczycieli, opierając się bowiem na ustawie z 1765 r. wprowadzono w tych szkołach dodatkowo nauczanie kaligrafii, poprawnego pisania podań, początki francuskiego i łaciny, historię kraju, geografę, fizykę, z matematyki regułę trzech, także zagadnienia gospodarcze kraju i miasta, sztukę rzemiosła, manufaktur i handlu. Ponadto uczono pacierza, śpiewu, katechizmu, a w klasie najwyższej muzyki¹⁶.

J. I. Felbiger wprowadził katalogi, w których zaznaczane były dokładnie godziny zajęć przed i po południu oraz obowiązkowe czynności nauczyciela. Po raz pierwszy wprowadził dzienniki uczniów (*Monatliche Fleiss-Tabellen*), w których notował nieobecności uczniów na lekcjach i postępy w nauce, a także ich wiek, pochodzenie, pilność i zdolności.

W całości metody zaproponowane przez Felbigera były znacznym krokiem naprzód w sposobach nauczania i przez dziesiątki lat były synonimem postępu w dziedzinie nauczania początkowego.

Działalność reformatorska i pedagogiczna Felbigera wykraczała poza teren Śląska. Nieobca była działaczom Komisji Edukacji Narodowej (1773) w Polsce czy też panującym dworom w krajach ościennych. W wielu kwestiach reformy oświatowe na Śląsku odbiły się powiązaniem w dziele Komisji Edukacji Narodowej (KEN) w zakresie ustawodawstwa szkolnego, podręczników i metod nauczania.

W związku ze zróżnicowanym programem szkół wiejskich i miejskich nasuwa się spostrzeżenie, iż rozdział XXII Ustaw KEN w Polsce z 1783 r. poświęcony szkołom parafialnym od strony programu tych szkół zbliżony był do śląskiej Ustawy Felbigera z 1765 r. Ustawa KEN mówiąc o szkołach parafialnych dzieliła je, podobnie jak to zrobił Felbiger, na szkoły mniejsze, czyli wiejskie, i szkoły większe, czyli miejskie. Program nauczania w tych szkołach był zbliżony do przedstawionego przez Felbigera w Ustawie Śląskiej¹⁷.

W trosce o poziom zawodowy nauczycieli i odpowiednią pomoc pedagogiczno-metodyczną wydał Felbiger w 1768 r. *Przymioty, wiadomości i postępowanie dobrych nauczycieli* (*Eigenschaften, Wissenschaften und Bezeigen rechtschaffener Schulleute*, Sagan 1768)¹⁸. Było to pierwsze w Prusach i na Śląsku dzieło pedagogiczne napisane

¹⁶ *Królewsko-Pruska ustawa dla rzymskich katolików*, 2; J. I. Felbiger, *Eigenschaften, Wissenschaften...*, paragraf 1, s. 90-105.

¹⁷ *Komisja Edukacji Narodowej. Wybór źródeł*, Wrocław 1964, s. 700; R. Dutkova, *KEN. Zarys działalności. Wybór materiałów źródłowych*, Wrocław 1973, s. 188.

¹⁸ J. I. Felbiger, *Eigenschaften, Wissenschaften...*, s. 1 i wydanie z 1768 r.

specjalnie dla nauczycieli szkół ludowych. Zalecało im pobożność, miłość do uczniów, cierpliwość i wyrozumiałość, pogodne usposobienie, wstrzeźliwość i skromność oraz pilność w pracy. Dawało jednocześnie wskazówki, jak uczyć metodą żagańską, oraz objaśniało, jak ma się zachować nauczyciel w szkole. W Polsce podobne dzieło dla nauczycieli ukazało się dziewiętnaście lat później (1787), autorstwa Grzegorza Piramowicza. Były to *Powinności dla nauczyciela, mianowicie zaś w szkołach parafialnych i sposoby ich dopełnienia. Dzieło użyteczne pasterzom, panom i ich namiestnikom o dobro ludu troskliwym, rodzicom i wszystkim edukacją bawiącym się*¹⁹.

Jan Ignacy Felbiger w swoich programach i propozycjach reformatorskich łączył indywidualną intuicję pedagogiczną z wnikliwą znajomością pisarzy Zachodu. W swoich opracowaniach, podobnie jak G. Piramowicz, zalecał nauczycielom korzystanie z pracy pedagoga francuskiego Claude'a Fleury'ego (1640-1723) pt. *Rozprawa o wyborze i metodach nauk (Traité de choix et de la méthode des études)*. Autor ten był przedstawicielem nurtu katolickiego, toteż znalazł zwolenników zarówno w Polsce, jak i na Śląsku. Podobnie jak Felbiger zalecał Fleury świadome oddziaływanie na dziecko, stosowanie łagodnych metod wychowawczych, uczenie tego, co w życiu jest najpotrzebniejsze. Ponadto tak Felbiger, jak i Piramowicz polecali również Charlesa Rollina (1661-1741). Jego *Rozprawa o studiach szkolnych (Traite d'étude)* podejmowała te same sprawy, co praca poprzednika.

W Żaganiu Felbiger prowadził seminarium dla dyrektorów szkół i kandydatów na proboszczów, a także dla nauczycieli seminariów nauczycielskich na Śląsku. Praca Felbigera na Śląsku została przerwana w roku 1774, kiedy to udał się do Austrii, otrzymawszy zaproszenie od Marii Teresy. Na tę decyzję wpłynęły dodatkowo konflikty, które wybuchły w łonie reformatorów szkolnictwa w Prusach po śmierci ministra E. W. Schlabrendorffa. Felbiger znany był w Austrii od początku swojej działalności w Prusach. Mimo że podwaliny pod reformę szkolnictwa położył na Śląsku i w całych Prusach, to jednak najszerszą działalność wydawniczą rozwinął on w Austrii²⁰.

Państwo Marii Teresy przychylnie nastawione było do reformy szkolnictwa elementarnego, a reformy szkolnictwa ludowego dodatkowo ułatwiały to, iż monarchia austriacka była katolicka. Maria Teresa w całości oddała pod zarząd szkolnictwo ludowe Felbigerowi. Próbą reform austriacka monarchini zajęła się już w 1769 r., a w 1770 powołana została Dolnoaustriacka Komisja Szkolna, mająca za zadanie zreformować szkolnictwo najniższego szczebla i wprowadzić zasady proponowane na Śląsku przez Felbigera. W tym celu utworzono w Wiedniu pierwszą szkołę, tzw. normalną, w której próbowano zastosować metodę „żagańską”, lecz próby te nie powiodły się, gdyż brakowało nauczycieli i podręczników.

W grudniu 1774 r. Felbiger przygotował i wydał zarządzenie regulujące system szkolny w Austrii. Był to *Powszechny regulamin szkolny (Die Allgemeine Schulordnung)*. Wprowadzał on regulację systemu oświatowego; wszystkie wydane wcześniej lokalne zarządzenia szkolne uległy zniesieniu lub podporządkowane zostały

¹⁹ G. Piramowicz, *Powinności nauczyciela*, wstęp i opracowanie T. Mizia, Warszawa 1988 (wersja z 1787 r.).

²⁰ U. Krömer, *op. cit.*, s. 42-54, 122-160; M. Treszel, *op. cit.*, s. 100-103.

nowemu regulaminowi. Wprowadzał on podział szkół ludowych na trzy typy: 1. szkoły parafialne, które znajdowały się w małych miasteczkach i wsiach (tzw. *Volksschule*); 2. szkoły główne, które swoje siedziby miały w miastach powiatowych lub w większym okręgu (*Hauptschule*); 3. szkoły normalne, które znajdowały się w każdej prowincji (*Normalschule*)²¹.

Felbiger zastosował w Austrii tę samą zasadę, co na Śląsku, odnośnie do podporządkowania szkół. Szkoły parafialne podporządkowane zostały proboszczowi i inspektorowi wyznaczonemu przez władze państwowe, nad szkołami głównymi władzę kontrolną miał dyrektor i nadinspektor, który jednocześnie był zwierzchnikiem szkół ludowych w danym okręgu. Kontrolę nad szkołami normalnymi sprawowała Prowincjonalna Komisja Szkolna, nad tymi komisjami natomiast władzę sprawowała Generalna Dyrekcja Niemieckiego Szkolnictwa w Wiedniu.

W regulaminie dużo miejsca poświęcono zakresowi nauczania w szkołach. Był on bardzo różny i zależny od typu szkoły. W szkołach ludowych uczono pisać i czytać, religii, nauki obyczajowej, rachunków i trochę wiedzy z zakresu gospodarstwa. Nauka odbywała się od jesieni do wiosny, podobnie jak na Śląsku. Szkoły główne miały większy zakres, uczono w nich początków języka łacińskiego, pisania wypracowań, rolnictwa, handlu i historii, a także geografii ojczyzny. O ile w szkole ludowej był z zasady jeden nauczyciel, w szkołach wyższych miało ich być trzech lub czterech. Najwyższy poziom przedstawiały szkoły normalne, zwane w Prusach i na Śląsku seminariami nauczycielskimi, miały one bowiem przygotowywać nauczycieli do dwóch niższych typów. Uczono w nich prowadzenia zajęć w szkołach niższych, czyli metodyki nauczania początkowego, opracowania tabel nauczania, umiejętności korzystania z podręczników, zapoznawano z zarządzeniami szkolnymi, przede wszystkim z instrukcją szkolną i obowiązkami nauczyciela.

Felbiger, podobnie jak na Śląsku, wymagał od nauczycieli w Austrii przejścia edukacji w szkole normalnej, gdyż – jak twierdził – tylko wtedy nauczyciel będzie odpowiednio przygotowany do zawodu. Proponując nauczanie w Austrii zrezygnował z korzystania z tabel, które tak preferował na Śląsku, nie sprawdziły się one bowiem w nauczaniu czytania, pisania i rachunków, rozwinął natomiast działalność wydawniczą. W 1774 r. wydał w Wiedniu swój *Podręcznik potrzebny do użytku nauczycieli w szkołach niemieckich (Nothwendiges Handbuch zum Gebrauch der Lehrer in den deutschen Schulen)*, a w 1775 r. ukazało się fundamentalne jego dzieło *Księga metod (Methodenbuch)*. Felbiger zawarł w tej księdze wszystkie swoje przemyślenia odnośnie do nauczania, wskazał rolę szkoły, nauczyciela, powinności uczniów, podał metody nauczania, zwrócił uwagę na organizację szkół, narad pedagogicznych, wizytacji, stosowanie nagród i kar²². W tym samym czasie wydawał podręczniki do nauki elementarnej, katechizmy małe i duże, podręczniki do rachunków, jak i inne na potrzeby nauczycieli. Ukazało się wiele rozporządzeń, w których wskazywano źródła finansowania szkół ludowych, jak również przestrzegano, by nie stosować podręczników, które nie mają stempli Komisji. Zastrzegano, że będą one zabierane i niszczone.

²¹ J. Stanzel, *op. cit.*, s. 234-295; U. Krömer, *op. cit.*, s. 122-129.

²² U. Krömer, *op. cit.*, s. 58-86.

Na terenie Śląska, głównie Górnego, ale także i Dolnego, istniał problem dwujęzycznych podręczników. Takie podręczniki zostały opracowane przez Felbigera i ks. Jaśkę, np. wydane w Żaganiu jako *Żagańskie ABC...* W Austrii problem był podobny, chociaż dotyczyło to nie tylko języka polskiego, ale również czeskiego, ruskiego, węgierskiego, rumuńskiego, włoskiego i francuskiego. Podobnie jak w Prusach, tak i w Austrii wystąpiły tendencje germanizacyjne. Nasiliły się one jeszcze bardziej po 1780 r. w centralistycznym systemie rządów Józefa II. Począwszy od 1774 r. zaczęto wprowadzać do urzędów język niemiecki, usuwając na plan dalszy języki miejscowe. Tak samo na Śląsku, jak i w Austrii Felbiger był bardzo przeciwny procesom germanizacyjnym i wystąpił z tezą, iż w szkołach elementarnych, czyli w nauczaniu początkowym, powinno się nauczać w języku ojczystym poszczególnych prowincji. Stał też na stanowisku obrony języka polskiego, jak i innych języków narodowych²³.

Problem polskich pomocy do nauczania elementarnego nie był odosobniony. Ten sam problem dotyczył innych narodowości wchodzących w skład monarchii austriackiej. Maria Teresa zezwalała jedynie na tłumaczenia tablic, katechizmów i *Pisma Świętego*. Do polskich szkół nauczycieli przygotowywano w Wiedniu oraz w czeskim mieście Kaplitz. Na polu szerzenia reform Felbigera w Galicji i w Czechach duże zasługi położył ks. dziekan szkoły w Kaplitz – Ferdynand Kindermann. Wzorem Żagania Felbiger prowadził w Austrii kursy dla nauczycieli szkół ludowych. Przygotowanie bowiem odpowiednich nauczycieli i dostosowanych do nauki odpowiednich podręczników dawało możliwość upowszechniania nauki czytania i pisania²⁴.

Po śmierci Marii Teresy w 1780 r. Felbiger przeniósł się do Pressburga, gdzie zmarł 17 maja 1788 r.

Praca Jana Ignacego Felbigera jak organizatora i reformatora szkolnictwa elementarnego na Śląsku i w Austrii ma ogromne znaczenie dla rozwoju szkolnictwa ludowego, a także szkolnictwa przygotowującego nauczycieli. Opat zakonu augustianów z Żagania zwrócił szczególną uwagę na dotychczasowe podejście do ucznia; przeprowadził zmiany, widząc w nim nie tylko dziecko, które należy przygotowywać do życia poprzez naukę czytania i pisania. Felbiger poznawszy nowoczesne spojrzenie na nauczanie w Berlinie, czy też zapoznając się z opracowaniami Basedowa, Hekera, Bacona i innych pedagogów zwrócił uwagę na trzy przymioty duszy. Jednocześnie opracował nowoczesną metodę nauczania podstawowego: przechodzenia od rzeczy najłatwiejszych do najtrudniejszych. Podręcznik Felbigera *Żagańskie ABC...* znalazł swe odbicie w następnych europejskich elementarzach. Korzystali z niego uczniowie na Śląsku jeszcze w połowie XIX wieku. Podobny elementarz przygotowany został dla monarchii austriackiej. Znalazł on też zwolenników w Rzeczypospolitej, twórcy bowiem Komisji Edukacji Narodowej zapoznali się z metodami i podręcznikami Felbigera, naśladując niekiedy wprowadzone przez niego innowacje. Działalność Felbigera na Śląsku i w Austrii zasługuje na przypomnienie, jego dzieła bowiem w zakresie nauczania elementarnego i średniego w osiemnastym stuleciu w

²³ M. Treszel, *op. cit.*, s. 102; U. Krömer, *op. cit.*, s. 136.

²⁴ U. Krömer, *op. cit.*, s. 133.

tym rejonie Europy należały do wybijających się. Wielka szkoda, iż do tej pory Felbiger nie doczekał się biografii w języku polskim.